

OD PEKELNÝCH NOCÍ K RADOSTNÉMU RÁNU (OBJEV A OMYL À LA PÁRAL)

LUBOMÍR MACHALA

„Hned na počátku své tvůrčí dráhy se V. P. projevuje jako překvapivě vyzrálý autorský typ s nezaměnitelným stylem, formálně charakterizovaným hutným, heslovitým vyjadřováním, dosahovaným používáním zkratk, závorek, bespoječně připojených vět a vět neslovesných, a expresivní slovní zásobou, útočící na vnímatelovu pozornost. Jeho výrazně modelové prózy, publikované v 60. letech, tvoří ucelenou monotematickou řadu v různých obměnách variující téma hodnotového konfliktu mezi stereotypní každodenností a autentickým prožitkem, přičemž každodennost se svými pracovními a milostnými stereotypy je v tomto sporu apriorně negativně vymezena jako odcizující prvek lidského bytí.“ Tak začíná Milena Vojtková interpretační část hesla o spisovateli Vladimíru Páralovi, které najdeme ve *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945*. (Vojtková 1998: 171).

Objev Páralova stylu a jeho autorské metody se však nemusí jevit tak náhlý a překvapivý, jak plyne z citovaného slovníkového hesla, jestliže vezmeme důkladněji v potaz román *Šest pekelných nocí*, tedy autorovu skutečnou prozaickou prvotinu publikovanou během roku 1963 v deníku Průboj pod jménem Vladimír Laban a knižně vydanou o rok později s pozměněným pseudonymem Jan Laban Východočeským nakladatelstvím v Havlíčkově Brodu.

V tematickém plánu opomíjeného románu *Šest pekelných nocí* a také v jeho tvárném zpracování totiž lze identifikovat mnohé prvky či postupy, které budou posléze považovány za typicky páralovské. Zatím však pouze v podobě zárodečné, která nahlížena z odstupu umožňuje názornou demonstraci rozdílu mezi příslibem a prokázanou (dosaženou) kvalitou.

Jedno z ústředních témat Páralovy prvotiny signalizuje už její motto pocházející od Alberta Einsteina: „Představitost je důležitější než vědění“ (Páral 1964a: 7). Přebujelá obraznost pak pronásleduje třidvacetiletého protagonistu a zároveň i vypravěče Lubomíra Dvořáčka, laboranta z ústecké textilky Primatex. Hlavní postavu trápí rovněž milostné neúspěchy a tápání v oblasti partnerských vztahů, bloudění v džungli protikladných strategií, zásad, praktik a motivací. Opakovaně se v textu vrací téma velkého činu, mimořádného díla, dávajícího jedincově snažení i celému životu smysl. Přímočaře kriticky je v *Šesti pekelných nocích* prezentována redukce lidské aktivity ústící nakonec v mechanické spotřebovávání, včetně uplatňování konzumačního přístupu k erotice a sexu. Jinotajná kritika praktik soudobého režimu je pak traktována prostřednictvím snu, majícího jednou podobu bajky, podruhé zase sci-fi. Autor v debutu rovněž předznamenává, jak důležitou roli pro něj budou při tvorbě hrát

díla jiných autorů – prvotina je intertextuálně provázána s texty Kafkovými, Stendhalovými nebo Čechovovými.

Už v *Šesti pekelných nocích* uvádí Laban-Páral své postavy na pomyslnou literární scénu co nejpřímočařeji, konkrétně pomocí stručných informací o věku, vzhledu, a základních povahových rysech. Prozatím pouze naznačuje možnost využít technicistní jazyk a styl laboratorních zpráv a spokojuje se s víceméně tradičním vypravěčským diskurzem, který prokládá lyrizujícími pasážemi, založenými především na synesteticky pojatých popisech s dominantní snahou zprostředkovat barvitost reality. Za primární nositele humoru autor volí nejednou vskutku originální a vtipné přirovnání a charakteristiky, ovšem výsledný efekt problematizuje jejich přemíra.

Právě redukce těchto přirovnání pak patří k základním změnám, které lze zaregistrovat při srovnávání textů Páralovy skutečné prvotiny *Šest pekelných nocí* s prózou obvykle za debut považovanou, tedy *Veletrhem splněných přání*, vydaným s podtitulem *Příběh pokleslé aktivity* v roce 1964 pražskou Mladou frontou. Více než zřetelné je také odosobnění později vzniklé prózy, její neosobní atmosféra, která není pouze výsledkem záměny ich-formy er-formou, ale především jde o důsledek přesunu od vyprávění jakožto epického líčení k věcnému konstatování. Dalším průvodním efektem zmíněného přesunu je zvýraznění kontrastu mezi malebnými, lyrizujícími pasážemi a základní stroze popisnou intencí textu. Evidentní snaha o maximální kondenzaci vyjadřování se tak neprojevuje pouze výše zmíněnou minimalizací rozvitých přirovnání, ale také spojováním popisného a imaginativního způsobu vyjadřování v jedné výpovědi: „Pak hráli kanastu až (ohnivé plání nebe vykřvácelo na silonové síťce záclonoviny) do tmy“ (Páral 1964b: 14). Jako zásadní proměnu pak lze označit odlišnou funkci opakování některých motivů: místo běžného leitmotivického zvýznamnění určitého prvku či myšlenky, začíná Páral ve *Veletrhu splněných přání* repetici motivů či textových bloků užívat k prezentaci životních stereotypů, navození patologické atmosféry mechanického opakování, ubíjejícího aktivitu postav.

Změny v Páralově tvůrčí metodě podnítila, jak prozradil sám autor v jednom z rozhovorů, nakladatelská redaktorka z Mladé fronty Irena Zitková, která nad rukopisem novely *Případ stříbrného zapalovače* konstatovala „je to dobré, ale musí se to napsat úplně jinak. [...] Za dalších deset týdnů jsem napsal Veletrh splněných přání, který už vyšel prakticky bez jakýchkoliv změn.“ (Páral 1967: 6) Jak všeobecně známo, následoval mimořádný zájem čtenářů i pozitivní kritický ohlas, první zahraniční překlady. Úspěch potvrzovaly a umocňovaly další díly tzv. černé pentalogie, které nadále využívaly a rozvíjely objevenou metodu, ústící ve výpovědi s rysy až sociologických sond, nemilosrdně kriticky odhalujících a karikujících negativní jevy v životních způsobech a praktikách jedinců i celé společnosti. Což plně rezonovalo s pohnutkami a názory iniciujícími současně v politické sféře liberalizační a demokratizační procesy. Jejich násilné ukončení pak vyvolávalo otázku, jak na zásadní změnu politického klimatu zareaguje tento Neo-Balzak z Ústí nad Labem, jak Párala označil v roce 1968 Jiří Opelík.

Na první pohled se mohou Páralovy prózy ze sedmdesátých let dvacátého století, označované jako „bílá série“, jevit jako vcelku jasný příklon k pozitivním vyzněním a optimistickým závěrům, čili oportunistický krok vstříc normalizačním požadavkům a představám o literatuře, potažmo umění, motivovaný autorovou snahou uchovat si publikační možnosti i za posrpnového režimu.

Pavel Janoušek ovšem před časem připomněl, že projekt tzv. bílé série Páral anoncoval už v roce 1967 (srov. Janoušek 1994: 47). Tezi o utilitárním Páralově příklonu k oficiální normalizační doktríně nepodporují ani interpretace a hodnocení první části bílé série, tedy novely *Mladý muž a bílá velryba* (1973), z pera H. Raka (= Aleš Haman) a Josefa Škvoreckého (srov. Haman: 1976; Škvorecký: 1999a), které nepochybně nelze označit za normalizační exponenty.

Jak je tomu ovšem v případě nerozsáhlého románu *Radost až do rána. O křečcích a lidech* (1975), který se k hledání životních kladů takřka okázale hlásí už svým titulem? A nad nímž se oficiální kritička rozplývala, že Páral zde našel „svého“ člověka, schopného životního, družného a smysluplného, a spisovatelův tvůrčí vývoj popisovala ve smyslu proměny umělecké konkretizace utkvělé autorovy ideje, ve smyslu proměny interpretace skutečnosti (srov. Hrzalová 1987: 126).

Vyprávění o životních outsidersch Viole a Kazanovi, kteří se nejprve bytostně hrozí křečkovského kolotoče všedního života na sídlišťích (zcela v duchu autorových próz z předchozí dekády), aby pak najednou sami shledali svou vzpouru nesmyslnou, stali se běžnými účastníky sídlištní „atrakce“ a radovali se z věcí dříve ostře odsuzovaných, vskutku možno vnímat jako příklon k dobově preferovanému aktivizujícímu a optimistickému vidění okolního světa.

Ovšem také jako jeho skrytou parodii – klíč k takovéto lektuře vystihl Aleš Haman, který v textu odhalil literární šablonu milostných romancí a připomněl, že „formy pokleslé literatury, bulvární, populární jsou totiž charakterizovány ve svém syžetovém plánu právě výrazným a ‚černobílým‘ protikladem ideálu a reality, jenž je povinně řešen ve prospěch ideálu, vítězství dobra, pravdy a krásy jakožto ideologicky kanonizovaným smyslem dění, ježž tato pokleslá literatura ilustruje“ (Haman 1976: 16–17). Hamanovo pojetí podporují i Violina slova ze závěru knihy „Druhá kapitola naší Love Story začíná stejně jako Katčina s Bédou,“ (Páral 1975: 166) a konečků též váhavá reakce kritického kolegy Hrzalové: „Jeden z kritiků nazval poslední Páralovu prózu ‚radostnou knihou‘; její optimismus ulpěl však jen na povrchu, na vnějšku. Možno konstatovat, že autor nakouzl závažné otázky socialistického životního stylu, smyslu života, lidské svobody, že však v závěrečném řešení utekl do kompromisu, který působí pramálo radostně. A navíc dává čtenáři dvojí možnost chápání, ‚dvoupatrovost‘ Profesionální ženy prosazuje se i tu: vedle chápání smířlivého, rezignovaného zůstává tu i potenciální druhá rovina autorského satirického nadhledu ‚až do konce‘“ (Vlašín 1980: 165).

Příznačný detail, který sice možno vykládat jako projev autorské nejistoty, ale podle všeho mnohem oprávněněji jako náznak Páralova vědomého pohrávání si se zcela ambivalentními významy své prózy, obsahuje explicit knihy, kde spisovatel prosí čtenáře (zejména mladé), aby mu napsali svůj názor na ni.

Netuším, kolika čtenářských reakcí se Páral na svou výzvu dočkal. Prokazatelně mu však tehdy napsal Karel Milota, který sám sebe charakterizoval v dopise dodatečně zveřejněném v Literárních novinách roku 2004 jako nekompromisního, až militantního Páralova literárního přítele (srov. Milota, datováno 17. 5. 1976: 11). A tento nadmíru fundovaný a dlouholetý autorův příznivec označil román *Mladý muž a bílá velryba* za „autorův omyl“ a knihu *Radost až do rána* „doslova za krach“ (obé Milota 11). Dopis obsahuje i zdůvodnění, proč *Radost až do rána* v Milotovi „vyvolala, bez jakéhokoliv přehánění, vyslovený odpor“ (11). Po vynikající expozici totiž dle Miloty následovala próza nedbale napsaná, nikoliv však v souvislostech mikrostrukturních. Autor dopisu prozaikovi vytýkal především „vágní, nesolidní, slovem odbytou

[...] psychologickou motivaci celého toho převratného vývoje obou postav,“ přičemž zdůrazňoval, že „jde opět o příběh posazený zcela realisticky a po technické stránce zpracovaný už zcela konvenčně,“ tudíž „dopadají obě postavy, na začátku tak sugestivně exponované, na konci už doslova směšně“ (Milota: 11). Násilný happy-end pak Milota vnímal už nejen jako otázku literární, ale i morální, probouzející úvahy o zradě na talentu i na čtenářích.

Dodávám, že v případě *Radosti až do rána* reagoval přinejmenším rozpačitě rovněž Josef Škvorecký, který s uznáním psal ještě o *Mladém muži a bílé velrybě*.

Reflexi Páralovy knihy *Radost až do rána* a zejména pak jejich ohlasů, lze shrnout v lapidární konstatování, že se jedná o tvůrčí omyl. Jeho problematičnost však nespočívá v přílišné vstřícnosti vůči dobové doktríně, nýbrž v nedostatečné čitelnosti signálů, že se jedná o její parodizaci.

LITERATURA

BURIÁNEK, František

1977 „Doslov“, ke knize Vladimíra Párala *Tři ze zoo* (Praha: Melantrich 1977) s. 427–432, přetištěno pod titulem Vladimír Páral in: *O současné české literatuře. Výbor z kritických statí 1945–1980* (Praha: Československý spisovatel, 1982) s. 182–187

DOBROVSKÝ, Luboš

1976 „Páralova konformita a právo na naději“, in: *Dvakrát Páral* 1976 (Praha: Edice Petlice, 1976)

DOSTÁL, Vladimír

1987 *Zrcadla podél cest (K české próze 1969–1974)* (Praha: Československý spisovatel, 1987) s. 136–141, původně: „Vskutku láska?“, *Tvorba* 1974, č. 15, s. 9

HAMAN, Aleš

1976 „Čist Vladimíra Párala aneb hra na literaturu“, in: *Dvakrát Páral* 1976 (Praha: Edice Petlice, 1976) podepsáno H. Rak

HRABÁK, Josef

1982 „Sonda do naší prózy z první poloviny sedmdesátých let“, in: *Jedenáct století* (Praha: Československý spisovatel, 1982) s. 287–321

HRZALOVÁ, Hana

1987 „Třikrát Vladimír Páral“, in: *O české literatuře dneška* (Praha: Československý spisovatel, 1987), s. 126–139, původně: *Literární měsíčník* 1976, č. 3, s. 104–106; *Literární měsíčník* 1982, č. 1, s. 79–81; *Literární měsíčník* 1983, č. 4, s. 127–128

JANOUŠEK Pavel

1994 „Vladimír Páral mezi modelovou literaturou a kýčem“, in: *Literatura a komerce* (Olomouc: Univerzita Palackého) s. 46–49

JUNGMANN, Milan

1988a „Cena za seberealizaci I. II“, in: *Cesty a rozcestí* (Londýn: Rozmluvy) s. 122–145

MILOTA, Karel

2004 „Karel Milota Vladimíru Páralovi“, *Literární noviny* 15, 2004, č. 13, s. 1, 10–11

OPELÍK, Jiří

1968 „Neo-Balzac z Ústí nad Labem“, *Literární listy*, 1968, č. 4, s. 9n.

PÁRAL, Vladimír

1964a *Šest pekelných nocí* (Východočeské nakladatelství: Havlíčkův Brod)

1964b *Veletrh splněných přání* (Mladá fronta: Praha)

1975 *Radost až do rána* (Mladá fronta: Praha)

PYNSENT, Robert B.

1987 „Společenská kritika v české literatuře 70. a 80. let“, *150 000 slov* 6, 1987, č. 17, s. 4–25; původně jako „Social criticism in Czech literature of 1970s and 1980s Czechoslovakia“, *Bohemia (Collegium Carolinum)* 1986, č. 1, s. 1–36

ŠKVORECKÝ, Josef

1999a *Podivný pán z Providence a jiné eseje* (Praha: Ivo Železný) s. 265–279; původně: „Kvadratura kruhu“, *Listy* 5, 1975, č. 1; přetištěno též v knize Josefa Škvoreckého a Antonína Brouska *Na brigádě* (Toronto: 68-Publishers, 1979)

1999b *Podivný pán z Providence a jiné eseje* (Praha: Ivo Železný) s. 330–345; původně: „Páralovo permanentní posvícení“, *Listy* 7, 1977, č. 1; přetištěno v knize Josefa Škvoreckého a Antonína Brouska *Na brigádě* (Toronto: 68-Publishers, 1979)

VLAŠÍN, Štěpán

1980 *Ve škole života (O české próze sedmdesátých let)* (Praha: Československý spisovatel), s. 155–165; původní a kratší verze: „Trpký moralista Vladimír Páral“, *Impuls* 1968, č. 3, s. 184–187

VOJTKOVÁ, Milena

1998 „Vladimír Páral“, heslo in: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945, díl 2, M–Ž*. (Praha: Brána) s. 170–172.

Summary

Lubomír Machala: From Infernal Nights to a Joyful Morning (A Discovery and a Mistake Concerning Vladimír Paral)

The study corrects the idea of a sudden and surprising appearance of Paral's typical creative method and points out that it had already been used, though in an embryonic form, in Paral's forgotten novel *Šest pekelných nocí* (*Six Infernal Nights*) that had been published under a pseudonym of Jan Laban before the publication of *Veletrh splněných přání* (*A Fair of Fulfilled Wishes*) a novel that is generally taken for Paral's debut. Author of the study also proves that Irena Zítková, a publishing editor, played an important part in finalizing *Veletrh splněných přání* (and therefore even in finalizing Paral's method). In its second part, the study tries to answer the question whether in the beginning of the 1970s, Vladimír Paral opportunistically conformed to the normalization policy of creating optimistic literary works or only realized the second part of his own literary project that he had planned before the change in the political climate. In the project, a sceptical (black) pentalogy should have been followed by a series of positive (white) proses. The reason why one of the most problematic parts of the white series, a novella titled *Radost až do rána* (*Joy till the Morning*) is rightfully considered as the author's mistake should not be seen in Paral's alleged conformity with the official policy but in unclear signals that the novel is a parody of the prescribed literary model.

Translation © Josef Línek

